

Grgur
Marko
Ivanković

Monografska valorizacija historicističkog *Gesamtkunstwerka*

DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Đakovačka katedrala*
Zagreb, Matica hrvatska, 2009., 458 str.
ISBN 978-953-150-864-3

Monografija povjesničara umjetnosti dr. sc. Dragana Damjanovića, višeg asistenta na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, *Đakovačka katedrala* rezultat je višegodišnjeg istraživanja koje je rezultiralo istoimenim doktorskim radom obranjenim 2007. godine.

Kao i u prethodnim autorovim monografskim izdanjima – *Saborna crkva Vavedenja Presvete Bogorodice u Plaškom*, Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta”, Zagreb, 2005. i *Vukovarski arhitekt Fran Funtak*, Leykam international i Gradski muzej Vukovar, Zagreb, 2009. – nastavljen je kontinuitet razrade teme do najsitnijih detalja.

Autor u nakladi Matice hrvatske na 458 stranica iznosi, u dvanaest većih poglavlja te priloge i kazalo, slijed nastanka i interpretaciju značaja đakovačke katedrale kao jedinstvenoga historicističkog zdanja u Hrvatskoj.

Nakon uvodnih riječi slijedi poglavlje posvećeno prethodnim đakovačkim katedralama koje su od srednjega vijeka do baroka nastajale unutar srednjovjekovne utvrde, čije su zidine i danas djelomično sačuvane. Autor nam daje iscrpan pregled ne samo o gradnjama i rušenjima đakovačkih katedrala, nego i izgradnji biskupskoga dvora te nastanku i razvoju Bosansko-đakovačke i Srijemske biskupije, koja je nedavnim preustrojem promaknuta u Đakovačko-osječku nadbiskupiju.

Zasebno poglavlje posvećeno je planovima za izgradnju nove katedrale u prvoj polovini 19. stoljeća, gdje se autor osvrće na projekte barokno-klasicističkih stilskih odlika te ih

smješta u širi kontekst. Jednako nas tako Damjanović, u sljedećem poglavlju, uvodi i u kontekste gradnje današnje katedrale, gdje nam podastire sliku stanja srednjoeuropske sakralne arhitekture u prvoj polovici 19. stoljeća, preko arhitekata, stilskih mijena do pregleda Bečke i općenito habsburške arhitektonske situacije toga doba.

Istaknuto mjesto u monografiji, kako i dolikuje, posvećeno je arhitektu Karlu Rösneru koji je svoju arhitektonsku viziju đakovačke katedrale kontinuirano mijenjao i prilagođavao neprestanim zahtjevima biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Na to se logički nadovezuje i poglavlje o Rösnerovim pomoćnicima i sustavu upravljanja na gradilištu, pri čemu nisu izostavljena popratna zanimanja od graditelja, preko palira, do zidara.

Smrt arhitekta Rösnera biskupu je Strossmayeru donijela novu veliku brigu vezanu za nastavak gradnje katedrale. U Beču se dogodila, smrću nekoliko arhitekata stare garde, velika generacijska smjena, a nakon više od godinu dana raspitivanja i promišljanja biskup se odlučuje za arhitekta Friedricha von Schmidta, koji preuzevši ulogu glavnog arhitekta katedrale intervenira u svim još nedovršenim dijelovima te pročelju dodaje bunare i stubište. Za razliku od pročelja na kojem je mogao preoblikovati tek detalje, Schmidt se usredotočio na arhitektonsku dekoraciju unutrašnjosti.

Damjanović je čitav taj slijed složenih aktivnosti, argumentiran citatima arhivske građe, razradio u dvama poglavljima na četrdesetak stranica, pri čemu se posvetio i ulozi

koju je arhitektonski atelijer Friedricha von Schmidta, radom na đakovačkoj katedrali, odigrao u razvoju hrvatske arhitekture historicističkog razdoblja. Također je interpretiran i dolazak arhitekta Hermana Bolléa u Đakovo, te njegov prijelaz u Zagreb, pri čemu je autor analizirao i njegov autorski udio u radovima.

U monografiji je, nadalje, u nekoliko opsežnih poglavlja predstavljena unutrašnja oprema katedrale s posebnim osvrtima na slikarstvo i figuralnu plastiku.

Autor ističe kako je unutrašnjost Strossmayerove katedrale najcjelovitiji, najbogatiji i najosmišljeniji prostor hrvatskog historizma, koji u sebi s jedne strane utjelovljuje onodobne nazore o stilu, a s druge je strane prepun religiozne i nacionalne simbolike.

Sukladno značaju pojedinim je segmentima unutrašnje opreme posvećena odgovarajuća pozornost pri čemu je Damjanović nastojao za svaki dio mobilijara predstaviti razvoj oblikovne ideje, te u projektima definirati udio autorstva Friedricha von Schmidta i Hermana Bolléa.

Najopsežnije je predstavljena složena geneza nastanka glavnog oltara čije je rješenje odredilo stilski karakter ostatka unutrašnje opreme. Autor ističe značaj đakovačkoga glavnog oltara, ciborijskog tipa, kao najvažniji primjer tog tipa oltara u hrvatskoj sakralnoj umjetnosti 19. stoljeća te jedan od najvećih u srednjoeuropskom području, pri čemu naglašava kako u vrijeme njegovog projektiranja nije ni u Beču bilo oltara toga tipa. Nadalje knjiga daje i nekoliko odgovora na teorijska pitanja stilskog koncepta glavnog oltara od pokušaja uravnoteženja težnji za historijskom istinom i potrebom za stvaranjem originalnih djela, preko pitanja jedinstva stila, do odnosa naručitelja i umjetnika.

Autor se kritički osvrće i na nejasno definiranu ikonografiju ostalih oltara u katedrali koja proizlazi iz, različito motiviranih, promjena želja biskupa Strossmayera. Poput glavnog oltara u knjizi je zamjetno mjesto zauzela i detaljna analiza zamršenog nastanka projekta i izvedbe propovjedaonice,

te oblikovanje orgulja koje su izgorjele u požaru 1933. godine. Obnova katedrale nakon požara, gotovo faksimilnom restauracijom, predstavlja jedan od najranijih primjera modernijega tipa restauracije inventara sakralnih građevina u Hrvatskoj.

Autor se jednakim zanimanjem posvećuje i svim ostalim primjerima opreme katedrale od crkvenih klupa, propovjedaonica i vratnica, preko liturgijskih predmeta i lusterata, do podnog popločenja prezentirajući ih slijedom od vizije, preko projektnih prijedloga, do realizacije.

Na punih osamdeset stranica analizirano je slikarstvo đakovačke katedrale od zidnog figuralnog slikarstva, preko dekorativnih oslika, do majolike na pročelju. Najveći opseg posvećen je, naravno, zidnom figurativnom slikarstvu unutar kojega su nam predstavljene i pojedine zasebne cjeline od oblikovne koncepcije Friedricha Overbecka i stilskih odlika njegovih kartona do oslika Seitzovih, pri čemu je, osim tijeka radova, analiziran i ikonografski program zidnog oslika od idejnog rješenja do promjena elemenata ikonografskog programa.

Freske u apsidama autor obrađuje kao vrhunac ikonografskog programa, političkog sadržaja, pri čemu pomno analizira svaki detalj nacionalnih elemenata uklopljenih u prizore, kao i tumači simboliku prikazivanja.

Naglašava i da Bogorodica u Đakovu počinje igrati sasvim novu, modernu ulogu Kraljice Jugoslavenstva čime je učinjen korak u transformaciji uloge Majke Božje u Kraljicu Hrvata.

Poglavljem posvećenom figuralnoj plastici dominira predstavljanje opusa Vatroslava Doneganija i Ivana Rendića, te Rudolfa Valdeca kao autora reljefa Strossmayerove kriptе.

U zaključku knjige autor ističe da je đakovačka katedrala za povijest umjetnosti, a osobito arhitekture, cijele Srednje Europe u 19. stoljeću danas izvanredno referentna točka jer nije gotovo uopće stradala, za razliku od većine crkava na tom području, pri čemu se

pokazala kao vrlo složen istraživački i interpretacijski problem.

Na kraju knjige slijedi dvadesetak stranica priloga i literature. Kao sastavni dio priloga izdvojene su dimenzije katedrale, priložen tablični popis vodećega građevinarskog osoblja, popis slikarskih i kiparskih radova te kronologija đakovačke katedrale od prve polovine 14. stoljeća, što je pretpostavljeno vrijeme izgradnje prve, gotičke katedrale do 1913. godine kada je postavljen spomenik na

grob biskupa Strossmayera. Sažetak je na engleski jezik prevela Željka Miklošević. Na kraju knjige nalaze se kazalo imena i sadržaj.

Reprezentativnim, iscrpnim i znanstveno utemeljenim djelom Dragana Damjanovića hrvatska je javnost, napokon, dobila primjeren monografski prikaz te adekvatnu interpretaciju i valorizaciju najreprezentativnija historicističkog *Gesamtkunstwerka* u našoj zemlji. x